

Daglas Adams i Mark Karvardin

JOŠ MALO PA NESTALO

Autostoperski vodič
kroz svet koji iščezava

S engleskog prevela

Jovana Kuzmanović

ODISEJA

Beograd, 2013.

UVOD

Ovo je knjiga o putovanjima na koja smo se Mark Karvardin i ja otisnuli u potrazi za najređim i najugroženijim životinjama na svetu, pa i za vrstama koje još nisu u tako kritičnom stanju ali će uskoro biti ako ne pripazimo. Na Madagaskar smo putovali 1985. godine, a na ostalim odredištima proveli smo desetak meseci tokom 1988. i 1989. godine.

Fotograf Alen le Garsme išao je s nama na Madagaskar. Ipak, nismo uspeli da ga ubedimo da se na duži period odrekne svog života i pridruži nam se i na drugim putovanjima, tako da smo Mark i ja snimili skoro sve fotografije iz ove knjige. Ako su neke od njih slučajno ispale dobro, za to su zaslužni Alenovi saveti, pomoć i entuzijazam. A one druge, koje nisu baš reprezentativne, sigurno bi bile neuporedivo bolje da je on bio s nama i lično slikao.

Sva putovanja, osim po Madagaskaru, snimana su za serijal Radija BBC. Gejnor Šut, producentkinja serije, išla je s nama u Indoneziju i na Novi Zeland da bi nas snimala na terenu i uverila se da znamo šta radimo. Kris Mjur je beležio zvuk u Zairu i Kini, a Stiven Fou nas je snimao na Mauricijusu.

Mark je odradio teži deo posla: celokupnu pripremu i organizaciju, kao i neophodna istraživanja pred putovanja, i od njega sam naučio ono malo što sad znam o zoologiji, ekologiji i očuvanju prirode. Moj jedini zadatak bio je da se pojavim s koferom, pratim ga i potrudim se da dovoljno dugo pamtim sve što se oko mene dešava, da bih to posle mogao i da napišem.

Daglas Adams

OVDE IMA PILIĆA

Prva životinja koju smo tri godine kasnije potražili bio je gušter, i to komodski zmaj. Baš kao i o svim životinjama koje ćemo videti, o ovoj sam znao veoma malo. A to malo što sam znao nije mi se baš dopadalo.

Oni su ljudožderi. To samo po sebi nije toliko loše. Lavovi i tigrovi su ljudožderi i, iako ih se u velikoj meri plašimo i odnosimo se prema njima s dužnim poštovanjem, ipak im se instinktivno i divimo. Naravno, daleko od toga da zapravo želimo da nas neki od njih pojede, ali nam ta ideja nije toliko odvratna. Razlog je verovatno to što su oni sisari kao i mi. Tu je na snazi neka vrsta neobjašnjive predrasude: lav je jedan od nas, ali gušter nije. A nisu ni ribe i verovatno zato imamo takav parališući strah od ajkula.

Komodski gušteri su pritom i veliki. Ogromni su. Na ostrvu Komodo trenutno živi jedan koji je duži od četiri i viši od jednog metra. Jednostavno ne možete da se oduprete utisku da je to potpuno pogrešna veličina za jednog guštera, posebno ako još i jede ljude, a vi planirate da neko vreme delite ostrvo s njim.

Iako su ljudožderi, istina je da komodski zmajevi ne jedu ljude baš često i jelovnik im se uglavnom sastoji od koza, svinja, jelena i sličnih životinja, ali će i njih ubiti samo ako ne nađu nešto što je već mrtvo jer su, ipak, u dubini duše, strvinari. To znači da vole kad je meso pokvareno i smrdljivo. Mi ne volimo takvu hranu i zato smo nepoverljivi prema bićima koja je vole. Ja sam definitivno bio nepoverljiv prema tim gušterima.

Mark je dobar deo prethodne tri godine proveo istražujući i planirajući ekspedicije na koje ćemo ići, pišući pisma, telefonirajući, a ponajviše šaljući telekse prirodnjacima koji rade na terenu u udaljenim delovima sveta, organizujući putovanja, obezbeđujući pisma preporuke i mape. Takođe nam je pripremio sve vize, rezervisao letove, brodove i smeštaj, a zatim je morao sve to da uradi iz početka kad se ispostavilo da ja još nisam završio sve svoje romane.

Najzad je sve bilo gotovo. Ostavio sam kuću u rukama majstora koji su tvrdili da im je preostalo još samo tri sedmice posla i pošao da ispunim još jednu, poslednju obećanu obavezu – autorsku turu po Australiji. Uvek sam pun saosećanja kad čujem da se ljudi žale na to što u intervjuima na televiziji ili radiju neprestano slušaju pisce kako trube o svojoj poslednjoj knjizi. S druge strane, takve ture nas izvlače iz kuće, pa tako naša porodica ostaje pošteđena tog istog trabunjanja o našem najnovijem ostvarenju.

Konačno je sve bilo gotovo i mogli smo da krenemo u potragu za džinovskim gušterima.

Našli smo se u hotelu u Melburnu i pregledali gomilu opreme koju smo spremili za ekspediciju. „Mi“ smo bili Mark, ja i Gejnor Šut, producentkinja s BBC-ja koja će snimati naše podvige za dokumentarnu seriju. Našu opremu je činila gomila kamera, kasetofona, šatora, vreća za spavanje, medicinske opreme, mreža za komarce, nekih neidentifikovanih stvari napravljenih od platna i najlona s metalnim rupicama i plastičnim kukama, vetrovki, čizama, džepnih nožića i baterijskih lampi, kao i jedna palica za kriket.

Niko od nas nije hteo da prizna da je poneo palicu za kriket. Pravili smo se da ne razumemo otkud ona tu i čemu služi. Pozvali smo recepciju i zatražili da nam donesu pivo i usput odnesu palicu za kriket, ali je oni nisu hteli. Momak koji je doneo pivo rekao je da možda i nije loše imati palicu ako već stvarno planiramo da tražimo guštere ljudoždere.

„Ako primetite da neki zmaj razjapljenih čeljusti juri prema vama brzinom od pedesetak kilometara na čas, uvek možete da pokušate da se njome odbranite“, rekao je, ostavio nam pivo i otišao.

Sakrili smo palicu za kriket ispod kreveta, otvorili pivo i saslušali Markovo objašnjenje situacije u kojoj se nalazimo.

„Tokom mnogih vekova“, rekao je, „Kinezi su ispredali legende o velikim čudovištima koja bljuju plamen, prekrivena su krljuštima i jedu ljude, ali se verovalo da su ona samo mitovi i plod bujne mašte. I stari mornari su pričali o njima i na mapama zapisivali *Ovde ima zmajeva* kad bi videli neku zemlju čiji im se izgled ne dopada.

A onda je, početkom dvadesetog veka, jedan od prvih holandskih istraživača ovih krajeva nameravao da prekrati uobičajeni put i leti ka Australiji duž indonežanskog arhipelaga. Međutim, pokvario mu se motor, pa je morao prinudno da sleti na maleno ostrvo po imenu Komodo. On je preživeo pad, ali njegov avion nije.

Odlučio je da prvo potraži pijaću vodu. Pretražujući okolinu, na peščanoj obali ugledao je neobičan, širok trag. Pratio ga je i iznenada se našao licem u lice s nečim što mu se nimalo nije dopao. To nešto je ličilo na veliko čudovište prekriveno krljuštima koje jede ljude, a bilo je dugačko puna tri metra. Gledao je pravo u ono što mi sada želimo da pronađemo – u komodskog zmaja.“

Nisam mogao da izdržim i prešao sam direktno na stvar: „Da li je preživeo?“

„On jeste, ali njegova reputacija nije. Uspeo je da se održi u životu čak tri meseca, dok ga nisu spasli. Međutim, kad se vratio kući, svi su mislili da je lud i niko nije poverovao u njegovu priču.“

„Da li kineski mitovi o zmajevima zaista vode poreklo od komodskih guštera?“

„To, naravno, niko ne zna. Ili barem ja ne znam. Međutim, to jeste moguće. Komodski zmaj je veliko stvorenje s krljuštima, lju-dožder je i mada ne bljuje pravu vatru, ima najgori dah od svih stvorenja poznatih čoveku. No, postoji još nešto što bi trebalo da znaš o tom ostrvu.“

„Šta to?“

„Popij prvo još jedno pivo.“

Nije trebalo da mi dvaput kaže.

„Na Komodu“, rekao je Mark, „ima više zmija otrovnica po kvadratnom metru nego u bilo kojoj sličnoj oblasti na svetu.“

U Melburnu živi jedan čovek koji verovatno zna više o zmijama otrovnicama od bilo koje druge osobe na svetu. Zove se dr Straun Saderland i ceo svoj život posvetio je izučavanju otrova.

„I dosta mi je više priče o tome“, rekao je doktor kad smo sledećeg jutra, natovareni diktafonima i beležnicama, otišli da ga posetimo. „Muka mi je od svih tih otrovnih stvorenja, od zmija, insekata i riba. Te prokletinje samo grizu. A onda ljudi očekuju da im ja kažem šta da rade. Reći ću vam šta da radite. Ne dozvolite da vas išta ujede. To je jedini pravi odgovor. Već mi je dosadilo da to stalno ponavljam. S druge strane, hidroponika – e to je nešto zaista zanimljivo. Do sutra bih mogao da vam pričam o hidroponici. Ona je naprosto fascinantna. Uzgajanje bilja u vodi veoma je interesantna tehnika. Moraćemo dobro da je proučimo ako planiramo da jednog dana odemo na Mars i druga slična mesta. Gde ste ono rekli da idete?“

„Na Komodo.“

„Pa, sve što mogu da vam kažem jeste da ne dozvolite da vas bilo šta tamo ujede. A ako se to ipak desi, nemojte onda da trčite meni jer nećete stići na vreme, a imam dosta posla i bez vas. Pogledajte samo ovu kancelariju. Prepuna je otrovnih životinja. Vidi-te li onaj terarijum? Pun je vatrenih mrava. To su veoma otrovna stvorenjca i moramo nešto da uradimo s njima. U svakom slučaju, imam nešto kolača ako ste gladni. Hoćete li neki kolačić? Ne mogu da se setim gde sam ih stavio... Imam i nešto čaja, ali nije baš svež. I, zaboga, sedite.

Dobro, znači idete na Komodo. Ne znam zašto bi iko želeo da ode tamo, ali pretpostavljam da imate svoje razloge. Na ostrvu živi petnaest različitih vrsta zmija i polovina njih je otrovna. Smrtonosne su Raselov poskok, zelena jamičarka i indijska kobra.

Indijska kobra je petnaesta najsmrtonosnija zmija na svetu, a ostalih četrnaest živi ovde u Australiji. Eto, zato mi je tako teško da nađem vremena da se bavim hidroponikom – zbog svih tih zmija.

A tu su i pauci. Najotrovniji je sidnejski pauk dupljaš. Pauci godišnje ujedu oko pet stotina ljudi. Ranije je mnogo njih umiralo, pa smo morali da napravimo protivotrov da bi prestali da nas stalno gnjave time. To nam je odnelo godine. Onda smo napravili i ovaj

komplet za ispitivanje ugriza zmije. Istina, nije vam potrebno neko posebno sredstvo koje će vam reći da vas je ujela zmija, to obično već i sami znate, ali pomoću ovog kompleta ćete tačno prepoznati koja vrsta zmije vas je ugrizla kako biste mogli da se na odgovarajući način postarate za ranu.

Hoćete li da ga vidite? Imam ih nekoliko ovde u frižideru s otrovima. Da vidimo... Aha, evo i kolača. Uzmite brzo po jedan dok su još sveži. Veoma su fini, lično sam ih umesio.“

Izneo nam je komplete za ispitivanje ujeda zmije i svoje domaće kolačiće, a zatim se vratio za sto odakle nas je veselo posmatrao skriven iza kovrdžave brade i leptir-mašne. Mi smo se divili kompletima, koji su zapravo bili male, zgodne kutije s uredno spakovanim bočicama, pipetom, špricom i komplikovanim nizom uputstava koja ne bih voleo da prvi put proučavam u panici. Zatim smo ga pitali koliko puta ga je ujela zmija.

„Nijednom“, odgovorio je. „Ima još jedna oblast u kojoj sam veoma stručan: umem da prepustim drugim ljudima da se bakću s opasnim životinjama. To sam nikad ne radim. Pa ne želim valjda da me nešto ujede? Znaite šta piše na koricama mojih knjiga? *Hobiji: baštovanstvo – s rukavicama, pecanje – u čizmama, i putovanja – uz veliki oprez.* Eto, to je odgovor na vaše pitanje. Šta još? Pa, pored čizama, nosite debele, vrećaste pantalone, a poželjno je i da bar pet-šest osoba trupka ispred vas i pravi što više buke. Zmije osećaju vibracije i sklanjaju se s puta, osim ako ne naidete na rusoglavku, poznatu i pod imenom gluva guja, koja uvek samo nepomično leži. Ljudi mogu bukvalno da prolaze pored nje ili preko nje i ništa se ne dešava. Čuo sam da je jednom dvanaest osoba, jedna za drugom, prešlo preko jedne rusoglavke i dvanaesta osoba ju je slučajno nagazila pa ju je zmija ujela. U svim drugim slučajevima ste savršeno sigurni i ako ste dvanaesti u nizu. Ne jedete kolače? Samo navalite, imam ih ja još dosta u frižideru za otrove.“

S oklevanjem smo ga upitali da li bismo možda mogli da ponešemo komplet za ispitivanje ujeda zmije na Komodo.

„Naravno, naravno, samo ga uzmite. Uzmite ih koliko god želite. Međutim, ništa vam neće pomoći jer su oni predviđeni samo za australijske zmije.“

„A šta onda da radimo ako nas tamo ujede nešto smrtonosno?“
– upitao sam.

Zatreptao je kao da sam ga pitao nešto veoma glupo.

„A šta mislite da ćete uraditi?“ – pitao je. „Pa umrećete. To znači reč *smrtonosno*.“

„Zar ne možemo da rasečemo ranu i isisamo otrov?“ – upitao sam.

„Samo izvolite“, odgovorio je. „Ja lično ne bih voleo da imam usta puna otrova. Mada ne bi trebalo da vam naškodi. Zmijski toksini imaju veliku molekularnu težinu pa neće prodreti u krvne sudove usta brzo kao alkohol ili neke droge, a otrov će zatim uništiti kiselinu u vašem stomaku. Međutim, to vam neće baš mnogo pomoći. Ne verujem da ćete uspeti da isisate mnogo otrova, ali ćete pri pokušajima sigurno dodatno raširiti ranu. A na mestu kao što je Komodo to znači da ćete uskoro, pored noge pune otrova, imati posla i sa ozbiljnom infekcijom. Sepsa, gangrena... birajte. Nešto od toga će vas sigurno ubiti.“

„A da podvežemo ranu?“

„Možete ako vam ne smeta da vam posle toga odseku nogu. A moraće, jer će ona jednostavno odumreti ako potpuno prekinete krvotok. A ako u tom delu Indonezije pronađete nekoga u koga biste imali poverenja da vam odseče nogu, onda ste mnogo hrabriji od mene. Ne, ne, kažem vam: jedino što možete da uradite jeste da stavite kompresu direktno na ranu i čvrsto uvijete celu nogu, ali ne prejako. Treba da usporite krvotok, ali ne i da ga prekinete inače ćete izgubiti nogu. Neka vam ta noga, ili koji god deo tela da je ujedan, bude niže od srca i glave. Budite veoma, veoma mirni, polako dišite i *odmah* potražite lekara. Ako ste na Komodu, za to će vam biti potrebno nekoliko dana, a do tada ćete već biti mrtvi.

Stvarno, jedini odgovor koji vam mogu dati, i to mislim veoma ozbiljno, jeste da *ne dozvolite da vas išta ujede*. Nema nikakvog razloga da vam se to desi. Svaka zmija na tom ostrvu će vam se skloniti s puta pre nego što je uopšte ugledate. Ako budete pažljivi, ne treba da se brinete za zmije. Ono što zaista treba da vas plaši jesu vodena stvorenja.“

„Šta?“

„Ribe pauci, kamene ribe i morske zmiје. Mnogo su otrovnije od bilo čega na zemlji. Ako vas ubode kamena riba, već sâm bol može da vas ubije. Ljudi se svesno dave samo da bi prestalo da ih boli.“

„Gde ima svih tih stvorova?“

„Samo u moru. Ali ih tu ima na tone. Na vašem mestu, uopšte mu ne bih prilazio. Prepuno je otrovnih životinja. Mrzim ih.“

„Postoji li nešto što vi volite?“

„O da“, odgovorio je. „Hidroponika.“

Odleteli smo na Bali.

Dejvid Atenboro je napisao da je Bali najlepše mesto na svetu, ali on je verovatno tamo bio duže od nas i istražio i neke druge njegove delove, jer je većina onoga što smo mi videli za nekoliko dana, dok smo se pripremali za dalje putovanje, zaista grozna. Bila je to turistička oblast, to jest onaj deo Baliја koji izgleda potpuno isto kao slična mesta u celom svetu, mesta zamišljena tako da se ljudi koji su došli izdaleka samo da vide Bali osećaju kao kod kuće.

Uske, blatnjave ulice Kute bile su oivičene prodavnicama suvenira i barovima s brzom hranom i prepune pijanih i bučnih turista, motociklista kamikaza, prodavaca kopija brendiranih satova i malih pasa. Motociklisti kamikaze pokušavali su da pokose turiste i psiće, a mali minibus, u kojem smo proveli veći deo večeri pokušavajući da preselimo torbe iz jednog prepunog hotela u drugi, jurcao je između motociklista i prodavaca lažnih satova takvom brzinom da smo se osećali kao da smo u nekoj video-igri. Nedaleko odatle, negde u središtu ostrva, možda i jeste bio raj na zemlji, ali se stanje ovde, u njegovom predvorju, pre moglo uporediti s paklom.

Turisti s konzervama piva, u majicama s natpisom FUCK OFF poznat su prizor svakome ko je ikada video kako se ponašaju Englezi u Španiji ili Grčkoj, međutim, iznenada sam shvatio da ovog puta ipak ne moram da se krijem i stidim njihovog ponašanja. Ovde to nisu bili Englezi već Australijanci.

U svemu drugom bili su identični, pa mi je pala na pamet konvergentna evolucija, ali pre nego što nastavim da objašnjavam za-

što sam o njoj razmišljao, dobro bi bilo da malo bolje objasnim sâm pojam.

U različitim delovima sveta, kao rezultat sličnih životnih uslova i staništa, pojavljuju se izuzetno slične, ali ni po čemu srodne vrste života. Na primer, aj-aj, lemur koga smo Mark i ja onomad tražili na Madagaskaru, ima jednu veoma upadljivu karakteristiku. Njegov treći prst je dosta duži od drugih i tanak je kao u kostura, skoro kao grančica. Taj prst on koristi za bockanje po kori drveća na kojem živi i za izvlačenje larvi kojima se hrani.

Na svetu postoji još jedno stvorenje koje radi to isto, a to je dugoprsti oposum koji živi u Novoj Gvineji. Dugačak i kao u kostura tanak četvrti prst koristi u istu svrhu. Te dve životinje ne pripadaju istoj porodici i jedina stvar koja ih povezuje jeste odsustvo detlića u njihovom okruženju.

Na Madagaskaru uopšte nema detlića, a nema ih ni u Papui Novoj Gvineji. To znači da postoji potpuno dostupan izvor hrane – larve pod korom, i da je u ova dva slučaja jedan sisar razvio način da dopre do nje. Mehanizam je potpuno isti – doduše stvorenja koriste različit prst, ali s istom namerom. Do ove sličnosti je doveo čist proces selekcije u evoluciji, jer ove životinje ni po čemu nisu srodne.

Potpuno ista šema ponašanja pojavila se sasvim nezavisno i na drugoj strani sveta. Baš kao i u oblastima s prodavnicama suveniru u Španiji ili Grčkoj, pa i na Havajima, lokalni živalj veselo trpi uvrede i maltretiranje u zamenu za novac koji će zatim potrošiti na dodatno uništavanje svoje okoline kako bi privukao još predatora s džepovima punim novca.

„Dobro“, rekao je Mark kad smo nas troje seli da večeramo u turističkom restoranu s plastičnim cvećem, muzikom s radija i papirnim suncobranima u čašama, „ovako stoje stvari. Moramo da nabavimo kozu.“

„Ovde?“ – upitala je Gejnor.

„Ne. U mestu Labuan Bađo. Labuan Bađo se nalazi na ostrvu Flores i to je najbliža luka na putu za Komodo. Predstavlja centralnu tačku smeštenu usred najokrutnijeg mora na Istoku koje se

prostire dužinom od trideset pet kilometara. Tu se Južno kinesko more graniči s Indijskim okeanom i prepuno je izukrštanih struja i virova. Putovanje je veoma opasno i može da potraje i dvadeset sati.“

„S kozom?“ – upitao sam.

„S mrtvom kozom.“

Igrao sam se hranom u tanjiru.

„Bilo bi najbolje“, nastavio je Mark, „da ta koza bude mrtva bar tri dana i da se već oseća zadah. Veće su šanse da će privući zmajevе.“

„Kažeš da treba da provedemo dvadeset sati na brodu...“

„Na brodiću“, dodao je Mark.

„Na divljem, uzburkanom moru...“

„Najverovatnije.“

„S kozom koja je već tri dana mrtva.“

„Tako je.“

„Ne znam šta da ti kažem...“

„Postoji još jedna stvar koju bi trebalo da znate, a to je da nemam pojma da li je išta od onoga što mi je rečeno istina. Postoje mnoge potpuno kontradiktorne priče, a neke su verovatno i zastarele, ili čak i potpuno izmišljene. Nadam se da ćemo nešto više informacija dobiti kad najzad dođemo u Labuan Bađo. Letimo sutra, preko Bime, i trebalo bi rano da stignemo na aerodrom Denpasar. Grdno sam se namučio da nabavim te karte i povežem ih sa sledećim letom, tako da *ne smemo* da propustimo avion.“

Pa, propustili smo ga. Na aerodromu Denpasar dočekao nas je novi pakao – pravi kovitlac gužve i dreke, jedno od onih mesta gde neprestano osećate nasilje potisnuto negde ispod površine. Čovek na šalteru za čekiranje rekao nam je da turistička agencija nije potvrdila naš let iz Bime za Labuan Bađo, pa nam sedišta nisu rezervisana. Slegnuo je ramenima i vratio nam karte.

Čuli smo da je najpametnije naoružati se strpljenjem ako čovek želi da preživi Indoneziju, pa smo odlučili da to i isprobamo. Str-

pljivo smo pokušali da pokažemo službeniku da na našim kartama piše „potvrđeno“, ali nam je on objasnio da natpis „potvrđeno“ ne znači da je nešto zaista i *potvrđeno*, nego to zaposleni u agencijama pišu na kartama kad ljudi zatraže jer tako ne gube vreme na objašnjavanje.

Onda je otišao.

Stajali smo tako i strpljivo mahali našim kartama. Iza pulta za čekiranje nalazio se prozor, a iza njega mršavi službenik avio-kompanije s retkim brčićima, tankom kravatom i belom košuljom s epoletama. Sedeo je, pušio cigaretu i potpuno nezainteresovano nas posmatrao kroz oblake dima. Izdaleka smo mu pokazivali karte, ali on je samo jedva primetno odmahivao glavom.

Strpljivo smo odmarširali do biletarnice gde su nam rekli da to nema nikakve veze s njima i da treba da razgovaramo s predstavnikom turističke agencije. Usledio je veći broj sve manje strpljivih telefonskih poziva turističkoj agenciji na Baliju, ali su nam tamošnji službenici samo rekli da su karte definitivno potvrđene i da ništa više ne mogu da urade. Na biletarnici su ponovo tvrdili da karte definitivno nisu potvrđene i da ni oni tu ništa više ne mogu da urade.

„A da izaberemo neki drugi let?“ – upitali smo. „Možda“, odgovorili su nam. „Za nedelju-dve, otprilike.“

„Za nedelju-dve?“ – uzviknula je Gejnor koju je čekao posao na BBC-ju.

„Samo trenutak“, rekao je jedan muškarac, uzeo naše karte i nestao negde s njima. Vratio se desetak minuta kasnije i dao ih drugom muškarcu koji je takođe rekao: „Samo trenutak“, pa je i on nestao. Vratio se posle petnaest minuta, pogledao nas je i upitao: „I? Šta vam nije jasno?“ Ponovo smo objasnili celu situaciju, a on je klimnuo glavom, rekao: „Samo trenutak“, a onda, naravno, opet nestao. Nakon dužeg čekanja, pitali smo gde je i odgovorili su nam da je otišao u Džakartu da poseti svoju majku pošto je nije video tri godine.

„I odneo je naše karte?“ – upitali smo.

Rekli su nam da nije i da su one sigurno tu negde. Da li ih želimo?

Objasnili smo im da su nam neophodne jer hoćemo da putujemo u Labuan Bađo.

Ova vest ih je vidno užasnula i nekoliko minuta kasnije svi iz kancelarije otišli su na ručak.

Postalo nam je jasno da će avion otići bez nas. Mogli smo da sednemo na prvi avion do Bime i da ostanemo tamo, ali smo ipak odlučili da ostanemo na Baliju i vratimo se u turističku agenciju. U međuvremenu je nestalo i naše strpljenje.

Odvezli smo se minibusom do turističke agencije. Polako ali odlučno trupkali smo uz stepenice sa svim prtljagom i nadureno odbili da sednemo, popijemo kafu i slušamo mašinu s koje je svirala pesma *Greensleeves* kad god bi zazvonio telefon. Čitali smo i širili veoma negativnu energiju, kao da je neko od nas umro, ali skoro čitav sat niko nije ni obratio pažnju na nas. Na kraju smo pobesnili pa su nas odmah uveli u kancelariju direktora agencije koji nam je ponudio da sednemo i objasnio da su Indonežani ponosan narod, a zatim i da je sve što nam se desilo isključivo krivica avio-kompanije.

Onda je pokušavao da nas uteši. Rekao nam je da je on veoma moćan čovek na Baliju i objasnio da nam ljutnja nimalo neće pomoći.

Po prirodi sam gajio naklonost prema takvom stavu, budući da najviše volim da se samo smeškam i klimam glavom, a ljutnju i frustraciju pokazujem samo mrštenjem, a ako to ne pomogne, odem na spavanje.

S druge strane, nisam mogao a da ne primetim da su se, sve vreme dok smo mi bili ljubazni, smeškali se i klimali glavom na sve što nam kažu, oni nama uljudno kezili, ništa pametno nisu preduzimali i ponavljali nam „samo trenutak, samo trenutak“, a zatim bi otišli u Džakartu ili nas nezainteresovano posmatrali kroz kolutove dima. Tek kad smo počeli vidno da se ljutimo i udaramo nogama o pod, uspeli smo da stignemo do direktora turističke agencije koji nas je onda ubeđivao da nema potrebe da se nerviramo jer će on organizovati poseban let za nas za Labuan Bađo.

Da bi nam što slikovitije pokazao koliko je beskorisno lupati nogama o pod izneo je i nekakve mape. Prvo je upro prstom u veli-

ku zidnu mapu s pola Azije i rekao: „U ovim oblastima to može da vam pomogne. Istočno od ove linije, ne vredi vam ništa.“

Po njegovim objašnjenjima, kad putuješ Indonezijom i imaš nešto hitno da završiš, moraš da sačekaš bar četiri-pet dana. Što se tiče našeg propuštenog aviona, rekao nam je da se takve stvari stalno dešavaju. Često neki vladin zvaničnik ili druga važna osoba odluči da mu je potrebno mesto u avionu i onda, normalno, neko drugi izgubi svoje. Pitali smo ga da li se to desilo i nama. On je smatrao da verovatno nije, ali da treba da imamo u vidu i takve razloge kad razmišljamo o potencijalnim problemima.

Tek tada smo pristali da popijemo kafu.

Organizovao nam je smeštaj za tu noć i popodnevenu turu minibusom po ostrvu.

Otkrili smo da na Baliju može lepo da se zaradi od pokazivanja životinja. Potrebno je samo da pronađete neku životinju i uprete prstom u nju.

Ako se dobro organizujete, možete čak i da živite od pokazivanja osobe koja ume da pokazuje životinje. Veoma dobar primer takvog posla otkrili smo na plaži u blizini čuvenog hrama Tanah Lot, i to je očigledno bio prilično ukorenjen i uspešan biznis. Na plaži se nalazila veoma niska, široka pećina, u kojoj se, u pukotini u zidu, ugnezdilo nekoliko žutih zmija.

Na početku plaže jedan čovek je sedeo na kutiji i skupljao novac, a zatim je upućivao turiste na vodiča u pećini. Kad platite, možete da se zavučete unutra i čovek u pećini će vam pokazati zmije.

Ako ne računamo to otkriće, tura s vodičem bila je izuzetno depresivna. Pošto smo mu rekli da ne želimo da idemo na klasična turistička mesta, vozio nas je na lokacije gde vode turiste koji kažu da ne žele da idu na klasična turistička mesta. Naravno, i one su bukvalno vrvele od turista. Ne želim da kažem da smo mi nešto mnogo bolji od ostalih turista, ali ne mogu da ne primetim ironiju u činjenici da se sve što nameravate da pogledate menja već samim time što ste otišli to da vidite – to je problem s kojim se fizičari muče veći deo ovog veka. Neću sada da drvim o tome kako je Bali pretvoren u zabavni park, pri čemu se pravi Bali postepeno uništava da bi ustupio mesto odvratnoj veštačkoj verziji onoga što je

nekada bio, jer je to isuviše poznat proces da bi bilo kome predstavljao novost. Samo ne mogu da potisnem svoje razočaranje i bes. Zbog svega toga sam, nažalost, jedva čekao da odem s „najlepšeg mesta na svetu“.

Sledećeg dana najzad smo uspeli da s aerodroma Denpasar poletimo za Bimu. Svi su nas već znali po gužvi koju smo prethodnog dana napravili, i ovog puta je lice onog mršavog čoveka koji nas je posmatrao kroz krugove dima bilo ozareno osmehom i veoma ljubazno.

Međutim, nismo smeli da se opustimo.

U Bimi su nam rekli da nema leta za Labuan Bađo do sledećeg jutra i da bi nam najbolje bilo da se vratimo odakle smo došli. Ovog puta odmah smo počeli da besnimo, a onda su nas neočekivano zgrabili pod ruku i progurali kroz gomilu. Tako su nas uveli u jedan zapušten mali avion koji je prepun stajao na pisti i čekao da poleti za Labuan Bađo.

Na putu ka avionu primetili smo da smo prošli pored gomile našeg prtljaga koja je stajala na malim kolicima posred piste i na koju niko nije obraćao pažnju. Kad smo ušli u avion, seli smo i nerвозno raspravljali o tome da li će prtljag uopšte biti utovaren.

Posle nekog vremena izgubio sam živce, izašao iz aviona i potrčao preko piste. Odmah su me zaustavili aerodromski radnici koji su zahtevali da im kažem šta to radim. Govorio sam „koferi, koferi“ i pokazivao prstom prema kolicima. Tvrdili su da je sve u redu, da nema nikakvih problema i da je sve pod kontrolom. Najzad sam ih ubedio da pođu sa mnom do kolica koja su i dalje stajala posred piste. Nisu ni trepnuli. Samo su odustali od ubeđivanja da je naš prtljag već ukrcao i počeli da me ubeđuju da uđem u avion.

Nakon toga, najzad smo prestali da mislimo na kofere i počeli ozbiljno da se brinemo zbog aviona koji je bio u užasnom stanju.

Vrata pilotske kabine ostala su otvorena tokom celog leta, a možda zapravo nisu ni postojala. Mark mi je rekao da Er Merpati kupuje polovne avione od Er Ugande, ali sam do tada mislio da se šali.

Obično na putovanja vazduhom gledam veselo i bezbrižno. Retko mi šta smeta. Ne verujem da je u pitanju hrabrost pošto se obič-

no ukočim od straha u automobilima, pogotovo ako ja vozim. Međutim, kad se nađete u avionu, sve je potpuno van vaše kontrole, tako da možete samo da se zavalite i manijački se smežete lupanju i zveketanju stare olupine dok je turbulencije bacakaju po nebu. Ne možete da uradite apsolutno ništa.

Mark je ljubopitljivo posmatrao instrumente u pilotskoj kabini i nakon nekog vremena rekao mi je da polovina njih uopšte ne funkcioniše. Nasmejao sam se, priznajem pomalo nervozno, i rekao mu da je to možda i dobro. Kad bi svi instrumenti radili, verovatno bi skretali pažnju pilotima i bespotrebno ih brinuli, a ja bih više voleo da oni prosto samo nastave da rade to što trenutno rade. Mark je smatrao da ta moja primedba nije nimalo smešna i zaista je bio u pravu, ali sam se svejedno ponovo nasmejao, stvarno glasno, i nastavio da se cerekam veći deo puta. Mark se okrenuo i pitao putnika iza nas da li ovi avioni ikada padaju. O da, rekao mu je putnik, ali ne treba da brinemo – već nekoliko meseci nije bilo neke veće nesreće.

Sletanje u Labuan Bađo bilo je zanimljivo jer piloti nisu uspevali da spuste zakrilca. Kako nam se drveće na kraju piste sve više približavalo, a dvojica pilota su zajedno svom težinom nalegla na polugu, nismo mogli da se ne zapitamo da li ćemo preživeti taj dan. Poluga je u poslednjem trenutku popustila i sleteli smo na pistu, zabezeknuti i bez reči.

Izašli smo iz aviona i nakon dugih pregovora ubedili osoblje avio-kompanije da izvadi i naš prtljag pošto bismo želeli da ga ponese sa sobom.

Na „terminalu“ aerodroma, to jest u jednoj kolibi, dočekala su nas dvojica muškaraca. Zvali su se Kiri i Mus i, kao i većina Indonežana koje smo upoznali, bili su niski, mršavi kao grančice, delovali su zdravo i – nismo imali pojma ko su. Kiri je bio šarmantan čovek s kockastim licem, talasastom crnom kosom i gustim crnim brkovima koji su mu ležali na gornjoj usni kao štangla čokolade. Glas mu je bio veoma dubok, ali i vrlo tih, bez imalo snage, tako da je sve vreme govorio kao da je strašno promukao. Većina rečenica koje nam je uputio sastojala se od lenjih, mangupskih osmeha i nekoliko prigušenih hropaca negde iz dubine grla. Kao da je sve

vreme mislio na nešto sasvim drugo. Ako bi vam se osmehnuo, taj osmeh nikada nije zaista stizao do cilja, već kao da je ostajao da lebdi negde između vas. Mus je bio mnogo otvoreniji, mada se veoma brzo ispostavilo da njegovo ime zapravo nema nikakve veze s engleskom rečju *Moose*¹ koja se izgovara s dugim *u*, nego glasi baš „Mus“ – skraćeno od Hijeronimus. Osetio sam se pomalo glupo što sam isprva čuo nešto nalik reči *Moose* jer malo je verovatno da bi ostrvljanin iz Indonezije nosio ime velikog kanadskog jelena. Doduše, pretpostavljam da je jednako neverovatno i to što se zvao Hijeronimus, ali nije izgovarao prvi deo te reči.

Očekivali smo da se pojavi gospodin Čondo, čovek koji će biti naš vodič. Zbunilo me je što su njega, jedinog među svim Indonežanima koje smo do tog trenutka upoznali, oslovljavali s „gospodine“. Zbog toga je bio obavijen nekakvom aurom tajanstvenosti i elegancije koju nije mogao da raseje svojom pojavom zato što je, izgleda, otišao na ronjenje. Kiri i Mus su nam objasnili da su nas njih dvojica sačekali da bi nam rekli da će gospodin Čondo uskoro stići.

Zahvalili smo im, a zatim smo utovarili sav prtljag u prtljažnik pikapa i posedali na kofere. Polako smo krenuli iz aerodromske kolibe prema gradu Labuan Bađou. Neko u avionu nam je rekao da na celom ostrvu Flores postoje samo tri kamioneta, ali mi smo na putu videli šest. Ispostavilo se da bukvalno ništa od onoga što su nam govorili u Indoneziji nije istina, i to bi se ponekad pokazalo gotovo istog trena. Jedini izuzetak od ovog pravila bila je tvrdnja da će se nešto odmah desiti. U takvim slučajevima bi se tek nakon nešto dužeg vremenskog perioda ispostavilo da to nije tačno.

Rukovođeni iskustvom od prethodnog dana, na putu smo stali kod kolibe avio-kompanije Merpati Erlajns da bismo potvrdili da imamo mesta na povratnom letu. U agenciji je radio čovek u japankama i s malim radio-aparatom, od koga smo zatražili da proverí sve detalje našeg leta. On nije imao olovku pa je sve informacije držao u glavi i morali smo mu verovati na reč. Pritom je i jadikovao što smo kupili povratne karte. Za njega bi bilo bolje da smo ih uzeli samo u jednom pravcu jer bismo onda mogli da kupimo druge kod njega. Niko nikada ne kupuje karte u njegovoj kancelariji, a novac mu je preko potreban.

¹ *Moose* – eng. veliki jelen, los. – Prim. prev.

Pitali smo ga koliko će ljudi biti na povratnom letu. Pogledao je spisak i rekao da ih ima osam. Virnuo sam mu preko ramena i video da pored nas troje na listi postoji samo još jedna osoba pa sam ga pitao kako je došao do tog broja. Objasnio nam je da je to vrlo jednostavno – tim avionom uvek leti osam ljudi.

Nekoliko dana kasnije, pokazalo se da je bio u pravu. Možda ljudi u tim krajevima imaju neki poseban princip, a kompanije kao što su Britiš Ervejz i Lufthanza sigurno bi u velikoj meri profitirale kad bi ga razumele.

Put do grada je bio prašnjav. Vazduh je bio mnogo topliji i vlažniji nego na Baliju i pun opojnog mirisa drveća i žbunja. Kad sam upitao Marka da li prepoznaje bar neku biljku, odgovorio je odrično. On je ipak zoolog. Jedino što mu se učinilo da je među svim tim rastinjem prepoznao vonj kakadua.

Uskoro je te slabije, prolazne mirise zamenio užasan smrad prljavih slivnika u samom gradu. Na ulasku u Labuan Bađo naš kamionet su okružila nasmejana deca. Trčala su za nama oduševljena što nas vide, kao da jedva čekaju da nam pokažu svoju novu igračku – koškošku s jednom nogom. Uz dugačku glavnu ulicu bilo je parkirano još nekoliko od ona tri kamioneta na Floresu, i jedva smo čuli vlastite misli, što od dečje cike, što od isprekidanog zavijanja mujezina koje je snimljeno na traku dopiralo s minareta opasno nagnutog nad krovom stare džamije. Iz nama nepoznatih razloga, svi su slivnici bili puni nekakve svetlozelene sluzi.

U Indoneziji se gostionica ili mali hotel naziva *losmen* i mi smo otišli u najpoznatiji losmen u gradu da sačekamo gospodina Čondo. Nismo se prijavili na recepciji pošto je trebalo da već tog popodneva krenemo na Komodo, a losmen je ionako bio gotovo potpuno prazan, pa smo mislili da nema potrebe da žurimo. Mark, Gejnor i ja čekali smo u natkrivenom dvorištu koje je služilo i kao trpezarija, pili pivo i ćaskali s retkim gostima koji su se s vremena na vreme pojavljivali. Kako se popodne oteglo, a gospodina Čondo nije bilo, konačno smo shvatili da tog dana nećemo stići na Komodo, ali se losmen u međuvremenu prilično napunio, pa nas je odjednom obuzela panika da nećemo imati gde da spavamo.

Ulovili smo jednog zaposlenog dečaćića koji nam je rekao da imaju još jednu sobu ako je želimo i poveo nas uz trošne stepenice. Uveo nas

je u nekakav hodnik za koji smo verovali da vodi do sobe, međutim, ispostavilo se da je upravo taj hodnik naša soba. Dodatno nas je zbunilo to što u njoj nije bilo nijednog kreveta, ali pristali smo na sve i vratili se u dvorište gde nas je najzad dočekao gospodin Čondo, nizak i simpatičan čovek koji nas je obavestio da je sve spremno i da ćemo u sedam ujutru krenuti brodićem za Komodo.

Nervozno smo ga upitali šta je s kozom.

Slegnuo je ramenima i upitao o kakvoj kozi govorimo.

Zar nam nije potrebna koza?

Na ostrvu Komodo ima dosta koza, uveravao nas je. Osim ako nam nije potrebna i jedna za usput?

Rekli smo da nam neće biti neophodna, a on je odgovorio da je to pomenuo samo zato što je to izgleda jedina stvar koju ne planiramo da ponese sa sobom. To smo shvatili kao ciničnu primedbu na zastrašujuću gomilu prtljaga koja nas je okruživala i ljubazno smo se nasmejali. Poželeo nam je laku noć i rekao da se dobro naspavamo.

Međutim, spavanje u Labuan Bađou predstavljalo je pravi test izdržljivosti.

Kad nekoga u zoru probude petlići, to samo po sebi nije nikakav problem. Nevolje nastaju kad se pevcu zbune oko toga kad zapravo sviće. Oko jedan ujutru iznenada su živnuli i zakukurikali. Oko pola dva najzad su shvatili da su pogrešili, pa su začutali, a otprilike baš tada su otpočele noćne borbe pasa na ulicama. Započele su s nekoliko manjih sukoba mlađih kerova, a onda im se pridružio i čitav hor starijih drugara. Na kraju je sve to zajedno zvučalo kao da ste upali u paklenu jamu s Londonskim simfonijskim orkestrom.

Čovek uvek može da sazna i štošta novo. Na primer, dve mačke koje se potuku lako mogu da naprave jednaku buku kao četrdeset pasa. Šteta je što smo to morali da naučimo u dva i petnaest noću, ali mačke u Labuan Bađou imaju mnogo razloga za kuknjavu. Svima im na rođenju podvezuju repove jer to navodno donosi sreću, mada pretpostavljam da to ne važi i za mačke.

Kad su mačke završile razmatranje svojih teških životnih tema, petlići su najednom ponovo pomislili da je zora i razgalamili se. Naravno, ponovo su pogrešili. Ostala su još čitava dva sata do svitanja, a u međuvremenu smo morali da preživimo i takmičenje u trublje-

nju kamioneta za isporuku, kao i glasne pretnje razvodom koje su se odjednom začule iz susedne sobe.

Stvari su najzad počele da se smiruju i kapci su zahvalno počeli da nam se sklapaju dok smo padali u blaženu dremku pred zoru, a onda, nekih pet minuta kasnije, pevcu su najzad pogodili doba dana.

Sat-dva kasnije, iscrpljeni i nervozni, stajali smo na obali među gomilom opreme za ekspediciju i, sa svom hrabrošću koju smo uspeli da skupimo, gledali u tridesetak kilometara najokrutnijeg i najzburkanijeg mora na Istoku – divlje i opasno mesto susreta dva ogromna vodena prostranstva, uskovitlani pakao izukrštanih struja i vrtloga.

Sve je hujalo i bučalo kao voda pod vodeničnim točkom.

Talasi koje su podizali udaljeni ribarski brodovi širili su se preko mora ka obali. Jutarnje sunce ih je obasjavalo. Male fregate i beloglavi morski orlovi spokojno su kružili iznad nas. Tako nam je bar Mark rekao. Meni su ličili na obične crne tačkice.

Stigli smo na vreme, ali gospodina Čondo a nije bilo. Međutim, otprilike sat vremena kasnije, pojavio se Kiri da bi odigrao svoju uobičajenu ulogu i objasnio nam da gospodin Čondo neće doći, ali će nas zato pratiti on, Kiri, a poneće i svoju gitaru. A ni kapetan, u stvari, nije pravi kapetan već kapetanov otac. I ići ćemo drugim brodićem. Dobra vest je to što zasigurno idemo na Komodo, a putovanje bi trebalo da potraje samo oko četiri sata.

Očekivao nas je lep ribarski brodić po imenu *Raoda*, dugačak oko sedam metara. Kad smo se svi ukrkali i krenuli, kompletnu posadu činili smo nas troje, Kiri, kapetanov otac, dvojica dečaka od dvanaest-trinaest godina koja su upravljala brodićem i četiri kokoške.

Bio je predivan, miran dan. Dečaci su skakutali po brodu kao mačke, brzo razvezivali i podizali jedra kad god bi bilo imalo vetra, a zatim ih ponovo spuštali, pokretali motor i dremali dok nema vetra. Najzad nismo morali ništa da radimo – zapravo, ništa ne bismo ni mogli da uradimo – tako da smo sedeli na palubi i posmatrali more, čigre i morske orlove koji su nas nadletali, kao i leteće ribe koje su povremeno kružile oko broda.

Četiri kokoške su sedele na pramcu i posmatrale nas.

Jedna od uznemiravajućih stvari prilikom putovanja po udaljenim predelima jeste potreba da nosite hranu sa sobom u nekom nekvarljivi-

vom obliku. Za zapadnjake koji su navikli da piliće kupuju u samoposluzi, umotane u foliju, neprijatno je iskustvo kad duže vreme moraju da se voze na malenom brodu s četiri žive kokoške koje ih sve vreme posmatraju s užasnim strahom i neskrivenom sumnjom za koju znate da je potpuno opravdana.

Uprkos tome što živina s indonežanskih ostrva verovatno vodi mnogo prirodniji i prijatniji život od kokošaka odgajanih na farmama u Engleskoj, ljudi koji ne bi ni trepnuli prilikom kupovine istraživanog mesa mnogo se više uzbuđuju kad je to pile bilo njihov saputnik na brodu. Moguće je da je negde duboko u psihu ljudi sa Zapada usaden jak tabu u vezi s jedenjem nekoga s kim su se i zvanično upoznali.

Međutim, kasnije se ispostavilo da nećemo mi pojesti sve kokoške. Dežurni bog iz komplikovanog hinduističkog panteona, koji je imao prost zadatak da tog dana odredi sudbinu kokošaka očigledno je bio malko nervozan pa je napravio pravu zbrku.

No, pre svega toga pred nama se ukazalo ostrvo Komodo, kao da nam se polako prikralo s horizonta. Boja mora oko brodića menjala se iz tamne, mastiljavocrne, kakva je bila poslednjih nekoliko časova, u mnogo svetliju, prozirniju plavu, ali nam je samo ostrvo, možda zbog naših nepriviknutih čula, ličilo na mračnu i zlokobnu masu nadvijenu nad vodom.

Kako smo mu se približavali, njegov tamni obris postepeno se izoštravao u velike, nazubljene gomile stenja. Iza njih smo ugledali i visoka, valovita brda. Kad smo još malo prišli, počeli smo da razaznajemo i detalje vegetacije. Bilo je tu i palmi, ali tek nekoliko, tu i tamo rasejanih po obroncima planina, pa je izgledalo kao da ostrvo ima bodlje ili kao da je neko razbacao strelice po brdima. To me je podsetilo na ilustraciju iz *Guliverovih putovanja* na kojoj su Liliputanci vezali Gulivera za kočeve pobodene u zemlju i počeli da zabadaju u njega desetine malenih kopalja.

Ponekad je veoma teško izbeći asocijacije koje nam mašta nameće. Stenovite izbočine ličile su na masivne trouglaste zube, a tamna i zloslutna sivosmeđa brda izvijala su se kao teški prevoji na guštterskoj koži. Da sam kojim slučajem bio mornar u nepoznatim vodama, prva stvar koju bih u tom trenutku ispisao na karti bila bi: „Ovde ima zmajeva“.

Međutim, što sam više posmatrao ostrvo koje se sve jasnije videlo iza pramca našeg brodića i što sam se više trudio da nekako odagnam te nametljive misli, neprestano su mi navirale nove slike. Jedan greben koji se u debelom, presavijenom luku pružao prema vodi, izboran oko prevoja, imao je obrise gušterskih nogu. Naravno, nije to bio tačan oblik, ali me je prirodna igra njegovih kontura, debljine i teksture neodoljivo podsetila na reptila.

Tada sam prvi put stekao takav utisak, međutim, tokom narednih putovanja te godine još nekoliko puta sam imao slične utiske: svaki novi tip terena na koji bismo naišli u različitim delovima sveta izgledao je kao da ima posebnu paletu boja, tekstura, oblika i obrisa koja ga čini krajnje karakterističnim i činilo se da su oblici života koji žive na tom terenu izvedeni upravo iz te specifične palete. Naravno, za neke od tih slučajeva zaslužni su očigledni mehanizmi: za mnoga stvorenja kamuflaža predstavlja način preživljavanja i evolucija često bira baš njih. Međutim, učestalost kojom se te naslućene, možda delimično i izmišljene situacije događaju, mnogo je veća i opštija.

U današnje vreme imamo razne ideje o načinu na koji se oblici pojavljuju u prirodi i nije nemoguće zamisliti da će nam, što više budemo otkrivali fraktalnu geometriju, „neobične sile privlačenja“ koje leže u srcu novih teorija haosa, kao i način interakcije između matematike rasta i erozije, postajati sve jasnije da ta prividna podudaranja oblika i teksture nisu u potpunosti izmišljena ili slučajna. Možda i nisu...

Nešto slično sam rekao i Marku, ali mi je on odgovorio da to nema nikakvog smisla. Budući da je u tom trenutku gledao u isti pejzaž kao i ja, morao sam da se pomirim s tim da je verovatno u pitanju samo moja mašta, dodatno inspirisana vrelim indonežanskim suncem.

Pristali smo uz dugačak, trošni dok posred široke plaže s bledim peskom. Drveni dok se na kopnu završavao velikim lukom, na čijem je vrhu bila prikucana drvena tabla s natpisom dobrodošlice. To je valjda trebalo da bar malo ublaži naš strah.

Čim smo zakoračili ispod luka, zapahnuo nas je snažan zadah. Kao da smo morali da prođemo određenu tačku da bismo ga osetili. Praktično, sve dok ne prođete ispod drvenog luka, niste zaista stigli na ostrvo i ne možete da nanjušite taj jak, težak i opojan miris Komoda.

Sledeće iznenađenje koje nam je pomalo poljuljalo samouverenost bila je prilično uredna staza. Vodila je od kraja doka, paralelno s obalom, prema sledećem velikom šoku – selu za posetioce.

Selo je činila grupa prilično oronulih drvenih građevina: administrativni centar iz kojeg se rukovalo ostrvom (koje je inače prirodni rezervat), kafeterija s terasom i mali muzej. Iza njih, nanizane oko strme, polukružne litice, bile su kolibe za posetioce, tačnije pet-šest sojenica na visokim stubovima.

Bilo je otprilike vreme ručka i desetak ljudi je sedelo u kafeu, jelo pirinčane rezance i pilo gazirane sokove. Amerikanci, Holanđani, šta god poželite... Odakle su oni došli? Kako su stigli na ostrvo? Šta se to dešava?

Pred službenom kolibom nalazio se drveni znak s ispisanim propisima, na primer: „Prijavite se u kancelariji nacionalnog parka“, „Izvan centra za posetioce putujte isključivo s vodičima“, „Obavezno nosite dugačke pantalone i obuću“ i „Čuvajte se zmija“.

Ispred tog znaka ležao je mali, preparirani zmaj. Kažem „mali“ jer je bio dugačak samo metar i po. Postavili su ga potpuno pručenog po zemlji, s prednjim nogama ispruženim napred, a zadnjim duž dugačkog, šiljatog repa. Malo sam se uplašio kad sam ga prvi put video, ali sam onda prišao da ga bolje osmotrim.

Otvorio je oči i pogledao me.

Iznenađeno sam vrisnuo i odskočio unazad, a na terasi je odjeknuo grohotan smeh.

„To je samo zmaj!“ – doviknula je jedna Amerikanka.

Prišao sam joj.

„Jeste li već dugo ovde?“ – upitao sam je.

„Jesmo. Već satima“, rekla je. „Došli smo trajektom iz Labuan Bađoa. Videli smo zmajeve, ali brzo su nam dosadili. I hrana je grozna.“

„Kojim trajektom ste stigli?“ – pitao sam je.

„Onim što svaki dan dolazi ovamo.“

„Aha. Da, jasno mi je. Iz Labuan Bađoa?“

„Morate da se prijavite i potpišete u knjizi posetilaca u kancelariji“, rekla je i pokazala prstom prema glavnoj kolibi.

Prilično uznemiren, otišao sam da se pridružim Marku i Gejnor.

„Ovo uopšte nije ono što sam očekivao“, rekao je Mark, koji je stajao usred gomile našeg prtljaga i držao četiri kokoške. „Da li smo morali da ih nosimo?“ – upitao je Kirija.

Kiri je odgovorio da je uvek preporučljivo nositi kokoške za kuvanje. U suprotnom bismo morali da jedemo samo ribu i pirinčane rezance.

„Ja više volim ribu“, rekla je Gejnor.

Kiri joj je rekao da nije u pravu i da sigurno više voli piletinu od ribe. Objasnio joj je da zapadnjaci uvek više vole piletinu. To je opštepoznato. Riba je samo jeftina hrana za seljake. Mi ćemo jesti piletinu jer je to super i jer je više volimo.

Uhvatio je kokoške uvezane dugačkim parčetom žice, spustio ih pored našeg prtljaga i pogurao nas uz stepenice ka kancelariji gde nam je službenik dao obrasce i olovku. Baš kad smo počeli da ih popunjavamo i unosimo brojeve pasoša, datum, zemlju i grad rođenja, napolju je izbila nekakva gužva.

Isprva nismo obraćali pažnju jer smo se mučili da se setimo devojačkih prezimena naših majki i pokušavali da odlučimo koga da izaberemo kao najbližeg srodnika, ali se galama pojačala i mi smo iznenada shvatili da se napolju zapravo čuju uznemirene kokoške. Naše kokoške.

Izjurili smo iz kancelarije. Onaj „preparirani“ zmaj napao je sirote kokoške. Držao je jednu od njih u ustima i mlatarao njome, ali čim nas je video kako se približavamo s još nekolicinom znatiželjnika, brzo je utekao iza ugla zgrade i, praćen strahovitom galamom, u oblaku prašine odjezdio preko čistine, vukući po zemlji i preostale tri unezverene kokoši, i dalje uvezane žicom.

Kad se udaljio tridesetak metara od nas, zmaj je zastao i snažnim zabačajem glave prekinuo žicu. Najzad slobodne, tri preostale kokoške odgegale su se prema drveću, kokodačući, podvriskujući i vrteći se ukrug, dok su čuvari trčkarali za njima pokušavajući da ih uhvate. Oslobođen viška tereta, zmaj je odjurio u gusto šiblje.

Uz dosta gurkanja i reči tipa „posle tebe“, „ne, posle tebe“, oprezno smo krenuli prema mestu gde je nestao. Stigli smo bez daha i pomalo nervozni. Zavirili smo u žbunje. Iza rastinja se nalazio veliki sprud, na koji se zmaj uspentrao i tu zastao. Gusta vegetacija nam nije dozvo-

ljavala da mu se približimo na više od metra, mada, da budem iskren, nismo se baš ni trudili.

Ležao je veoma mirno. Iz čeljusti mu je virio zadnji deo kokoške, a njene mršave nožice mlatarale su u vazduhu. Zmajoliki gušter nas je nezainteresovano posmatrao onim jednim okom koje je bilo okrenuto prema nama. Bilo je okruglo i tamnosmeđe.

Veoma je neprijatno gledati pravo u oko koje u tom istom trenutku posmatra tebe, posebno ako je ono gotovo veličine tvog oka, a pritom pripada jednom gušteru. Ni zmajevo treptanje nije bilo mnogo prijatnije. Nije to bio normalan, brzi refleksni pokret kakav bi se očekivao od reptila, već spor i proračunat treptaj. Prosto niste mogli a da ne pomislite da je on potpuno svestan svega što radi.

Zadnji deo kokoške se još neko vreme slabašno koprcao, a onda je zmaj nešto jače stegnuo zube kako bi mu nesrećna kokoš lakše skliznula niz grlo. Ovo se ponovilo još nekoliko puta, da bi na kraju iz usta zveri virila samo jedna mršava kokošja nožica. Dok je to izvodilo, stvorenje se nije ni pomaklo. Samo nas je posmatralo. Na kraju smo ga ostavili tresući se od neke neobjašnjive ledene jeze.

Zašto, pitali smo se dok smo na terasi kafea pokušavali da se umirimo seven-apom. Sve troje smo sedeli potpuno siva lica, kao da smo upravo bili svedoci izuzetno zlobnog i krvavog ubistva. Mada, da smo videli pravo ubistvo, barem nas ubica ne bi posmatrao onako hladnokrvno i nezainteresovano kao zmaj. Možda nas je uznemirila upravo ta hladna, nepokolebljiva arogancija. Međutim, kakve god zle emocije pokušavali da pripišemo gušteru, znali smo da one nikako ne pripadaju njemu – nego samo nama. Gušter se jednostavno bavio svojim guštterskim poslom, na krajnje jednostavan i iskren guštterski način. On nije bio svestan strahote, krivice, stida, užasa niti ijednog drugog osećanja koje smo mi, životinje jedinstvene po emocijama krivice i stida, pokušavale da mu nametnemo. Sve nam se samo vraćalo, kao odraz u ogledalu njegovog nepokolebljivog i potpuno ravnodušnog oka.

Potišteni i užasnuti tim vlastitim odrazom, sedeli smo u tišini i čekali ručak.

Ručak.

U svetlosti svih događaja tog dana, odjednom se ispostavilo da je veoma teško razmišljati o ručku.

Srećom, pokazalo se da za ručak nećemo jesti piletinu. Nismo mogli da dobijemo kokošku jer ju je zmaj smazao pre nas. Nije nam bilo jasno kako su u kuhinji mogli da utvrde da je kokoška koju je zmaj pojeo baš ona koju bi nam inače spremili za ručak, ali smo očigledno isključivo zbog toga dobili pirinčane rezance bez ičega. No, bili smo im zahvalni na ponuđenom.

Za ručkom smo razgovarali o tome kako je lako pogrešiti i pripisati životinjama ljudske osobine. Mi često na njih projektujemo sopstvena osećanja i percepciju, iako to uopšte nije ni prikladno ni primenljivo. Mi prosto nemamo nikakvu predstavu o tome kako izgleda biti izuzetno veliki gušter, a kad smo već kod toga, nema je ni on. Nijedan reptil nije svestan da je veoma velika zver, već samo nastavlja da to bude i u skladu s tim se i ponaša. Reagovati s odbojnošću na takvo ponašanje predstavlja grešku jer smo primenili kriterijume koji se mogu primeniti samo na ljude. Svako od nas se na svoj način prilagodio ovom svetu i naučio da preživi. Ono što je prihvatljivo ponašanje za nas ne može da važi i za guštere i obrnuto.

„Na primer“, rekao je Mark, „mi ne jedemo vlastite bebe ako su nam u blizini kad ogladnimo.“

„Šta?“ – upitala je Gejnor i spustila nož i viljušku.

„Beba zmaj je samo obrok u očima odrasle životinje“, objasnio je Mark. „Ona se mrda i na njoj ima nešto mesa. Ona je hrana. Naravno, kad bi ih sve pojeli, gušteri ne bi opstali kao vrsta pa to ne bi bilo baš dobro. Većina životinja preživljava zahvaljujući tome što su odrasle jedinke razvile instinkt da ne jedu svoje mlade. S druge strane, zmajevi su opstali jer su njihove bebe razvile instinkt da se penju po drveću. Odrasli su previše veliki za to, tako da bebe prosto sede u krošnjama dok ne porastu dovoljno da se brinu same o sebi. Međutim, neke bebe budu i uhvaćene, ali to je sasvim u redu. To pomaže opstanku vrste kad nema dovoljno hrane, a i populacija ostaje na održivom nivou. Ponekad ih veliki zmajevi pojedu i kad nisu gladni, samo zato što su im u blizini.“

„Koliko je tih stvorova ostalo?“ – tiho sam upitao.

„Oko pet hiljada.“

„A koliko ih je ranije bilo?“

„Oko pet hiljada. Koliko znamo, oduvek ih je i bilo otprilike toliko.“

„To znači da i nisu naročito ugroženi?“

„Pa, pazi, jesu, jer ima samo trista pedeset plodnih ženki. Mi ne znamo da li je to normalan broj, ali mislim da je prilično nizak. Pored toga, ako neka životinja ima malu populaciju i živi u veoma ograničenoj oblasti, kao što na primer zmajevi žive na nekoliko ostrvaca, posebno je osetljiva na bilo kakve promene u svom staništu, a čim tu stignu ljudi, okruženje veoma brzo počinje da se menja.“

„Što znači da ne bi trebalo da budemo ovde.“

„To se može tumačiti na različite načine“, rekao je Mark. „Da su svi potpuno nezainteresovani, velike su šanse da bi nešto moglo da pođe po zlu. Samo jedan šumski požar ili neka bolest koja bi desetkovala jelene mogla bi potpuno da zbriše zmajevе s lica zemlje. A možda bi i sve veća ljudska populacija na ostrvu osetila da vrlo lako može da živi i bez guštera. To su veoma opasne životinje, i to ne samo zato što bi neka od njih mogla da te pojede. Dovoljno je da te ujede pa da se nađeš u veoma ozbiljnoj nevolji. Vidiš, kad napadne konja ili bivola, zmaj ne može očekivati da će ga na mestu i ubiti. Ako dođe do borbe, može da se povredi, a od toga nema nikakve koristi. Zato zmaj ponekad samo ujede životinju i pobegne. Međutim, bakterije koje žive u zmajevoj pljuvački toliko su opasne da rana ne može da zaraste i životinja obično za nekoliko dana skapa od sepse i gušter onda može na miru da je pojede. Doduše, dešava se da je smaže i neki drugi zmaj ako je prvi pronađe – nije da baš preterano vode računa o tome. Za njihovu vrstu je veoma važno da postoji redovno snabdevanje teško povređenim životinjama na ostrvu.“

Dobro je poznat slučaj jednog Francuza koga je ujeo zmaj, ali je ovaj umro u Parizu tek dve godine kasnije. Rana se zagnojila i nikako nije zarastala. Nažalost, u Parizu nema zmajeva koji bi to mogli da iskoriste, pa im u ovom slučaju strategija nije uspela, ali obično odlično funkcioniše. Ono što pokušavam da kažem jeste da nije nimalo prijatno kad ti takve životinje žive iza kuće, često se

dešavaju napadi, a ponekad neko i pogine. Iako su domoroci na Komodu i Rinki prilično tolerantni, s porastom ljudske populacije lako bi moglo da se desi da dođe do sukoba interesa. Meštani bi verovatno postepeno izgubili strpljenje jer ne mogu da se slobodno šetaju bez rizika da im neki zalutali zmaj ne odgrize nogu ili raspori stomak.

Kao što ste i sami videli, Komodo je sada zaštićeni nacionalni park. Stigli smo do tačke u kojoj je neophodna aktivna i smišljena intervencija da bi se spasla retka životinjska vrsta, a za to je obično potrebno održavati interesovanje javnosti. A da bi to bilo moguće, ljudima se mora obezbediti pristup. Ako se to pažljivo kontroliše i ometanje svede na najmanju moguću meru, onda je sve dobro. Bar ja tako mislim. Neću se praviti da mi nije pomalo neprijatno – neprestano imam osećaj da smetamo.“

„Celo ovo mesto me tera da se osećam neprijatno“, rekla je Gejnor i stresla se. „Kao da iza svakog ugla vreba nešto zlo.“

„To je samo plod tvoje mašte“, rekao je Mark. „Ovo je pravi raj za prirodnjake.“

Iznenada je na nadstrešnici terase nešto zašuškalo i tačno porred nas pala je velika zmija. Za tren oka se tu stvorilo nekoliko čuvara i oteralo je u žbunje.

„Ovo nije bio plod moje mašte“, rekla je Gejnor.

„Znam“, oduševljeno je rekao Mark. „Ovo je predivno.“

Posle podne, praćeni Kirijem i još jednim vodičem, krenuli smo u istraživanje. Nismo naišli ni na jednog zmaja, međutim, dok smo neoprezno vršljali po žbunju, pronašli smo nešto drugo, i to pticu koju veoma dobro poznajem.

Prati me zaslužena reputacija da sam potpuni zaluđenik za gadžete i najsrećniji sam kad mogu da provedem ceo dan u pokušajima da nateram računar da automatski izvrši neki zadatak za koji bi mi ručno trebalo čitavih deset sekundi. Deset sekundi, kažem ja sebi. Čitavih deset sekundi! Vreme je dragoceno i tih deset sekundi je više nego vredno ulaganja celog dana u pronalaženje načina na koji se one mogu uštedeti.

Ptica na koju smo naišli zove se kokošina i njen pogled na svet veoma je sličan mom.

Ona pomalo liči na mršavu i živahnu kokošku, ali ima tu prednost što ume i da leti, doduše prilično nespretno, ali joj to daje šansu da pobjegne od zmajeva koji umeju da lete samo u bajkama, ali i u noćnim morama koje su me mučile dok sam pokušavao da spavam na Komodu.

Kokošina je uspela da razvije fantastičan sistem za uštedu truda. A ona sebe želi da poštedi truda da po ceo dan sedi u gnezdu da bi se grejala jaja. Zašto bi to radila kad može da skita i bavi se raznim drugim stvarima?

Doduše, moram da vam priznam da nismo pronašli baš tu pticu, iako nam se učinilo da smo je nazreli kako se provlači kroz žbunje. Međutim, jesmo videli njen sistem za uštedu truda, koji je, istini za volju, zaista teško promašiti. U pitanju je kupasta gomila gusto nabijene zemlje i trulog bilja, visoka oko dva metra i isto toliko široka u osnovi. Tačnije, kupa je bila znatno viša nego što nam se na prvi pogled činilo jer je podignuta nad rupom u zemlji koja je i sama duboka oko jedan metar.

Upravo sam potrošio veoma veseo sat svoga vremena pišući program na računaru koji će mi odmah reći kolika je zapremina jedne takve kupe. Veoma je fin i koristan, s raznim iskačućim menijima i drugim detaljima, a glavna njegova prednost je to što će mi u svim budućim prilikama kad mi bude bilo potrebno da znam zapreminu gnezda kokošine na osnovu njegovih osnovnih dimenzija, računar dati taj odgovor za manje od jedne sekunde, što je fenomenalna ušteda vremena. Pretpostavljam da mu je najveća mana to što ne mogu ni da zamislim neku buduću priliku kad ću poželeti da izračunam zapreminu gnezda kokošine, ali to nije ni važno: zapremina ovog gnezda iznosila je malo više od osam kubnih metara.

Ta humka zapravo predstavlja automatski inkubator. Toplota koju generišu hemijske reakcije trulog bilja greje jaja koja su zavučena duboko ispod njega – ali to nije sve. Preciznim dodavanjem ili oduzimanjem materijala kokošina može da održi tačno onu temperaturu koja je jajima neophodna za inkubaciju.

Dakle, sve što kokošina treba da uradi da bi grejala jaja jeste da iskopa otprilike kubni metar zemlje, napuni ga s tri kubna metra trulog bilja, sakupi još pet kubnih metara zemlje i vegetacije i obli-

kuje ih u kupu. Ostaje joj samo da stalno nadgleda toplotu koja se proizvodi i dodaje ili oduzima deliće gnezda.

Zahvaljujući tome, ona uopšte ne mora da sedi na jajima.

Taj prizor me je veoma obradovao i lepo raspoloženje me je držalo sve dok se nismo vratili u selo za posetioce, preciznije, sve dok nismo prošli kroz vrata kolibe koju su nam dodelili za prenoćište.

Bila je veoma velika i, kao što sam već pomenuo, izgrađena na stubovima, kao sojenica – iz očiglednih razloga. Međutim, drvo od kojeg je izgrađena bilo je gotovo trulo, u malenim sobama su ležali vlažni i smrdljivi dušeci, u svim uglovima bila je razapeta zlokobno velika paučina, na podu je bilo i mrtvih pacova, a osećao se i zadah poplavljenog nužnika.

Te noći smo naivno pokušali da tu prespavamo, ali nas je na kraju isterala užasna buka pacova koji su se negde u konstrukciji krova borili sa zmijama. Na kraju smo odneli vreće za spavanje na brodić i spavali na palubi.

Probudili smo se rano, smrznuti i mokri od rose, ali smo se tu barem osećali bezbedno. Spakovali smo vreće za spavanje i vratili se trošnim dokom. Čim smo prošli ispod luka, ponovo nas je obavio miris ostrva i našli smo se u zloćudnom drugom svetu – na Komodu.

Rekli su nam da ćemo tog jutra sigurno videti zmajeve. Velike zmajeve. Nismo znali šta nam tačno spremaju, ali to očigledno nije bilo ono što smo isprva očekivali. Ispostavilo se da definitivno nećemo postaviti mrtvu kozu na zemlju i potom se ceo dan kriti na nekom drvetu.

Čitav taj dan ispunile su gotovo isključivo neočekivane stvari, a sve je počelo dolaskom grupe od petnaestak američkih turista na posebnom čarter-brodu. Skoro svi su bili nedavno penzionisani i opremljeni kamerama, nosili su odela od poliestera, naočare sa zlatnim ramom i govorili sa zapadnjačkim akcentom. Nekako mi se činilo da ni oni neće ceo dan sedeti u krošnjama.

Njihov dolazak nas je prilično iznervirao, jer smo osetili kako nam konačno izmiče i onaj poslednji osećaj neposrednosti i dodira s pravom divljinom.

Potražili smo čuvara i pitali ga šta se to dešava. Rekao nam je da možemo odmah da krenemo u šumu ako želimo da izbegnemo

veliku grupu, pa smo istog časa krenuli za njim. Hodali smo oko dva kilometra kroz šumu stazom koja je očigledno bila dobro pripremljena i veoma utabana. Vazduh je bio vreo i pun prašine, a sve vreme smo imali neprijatan osećaj nesigurnosti jer nismo znali šta će nam sve taj dan doneti. Posle nekog vremena postali smo svesni zvuka nekakvog zvonca koje se kretalo ispred nas pa smo ubrzali hod da bismo otkrili šta je to. Zašli smo za jednu krivinu i našli se licem u lice s realnošću od koje nam se izvrnuo želudac.

Sve do tog trenutka celokupan naš doživljaj najlakše bi se mogao opisati kao nekakav san, kao da su nas već sâm prolazak kroz luk i udisanje opojnih mirisa ostrva uveli u svet iluzija u kojem reči kao što su *zmaj*, *zmija* i *koza* dobijaju fantastično značenje, bez analogije u stvarnom svetu i bez ikakvog uticaja na njega. Sada sam odjednom imao osećaj da taj san neumoljivo klizi niz liticu, u tamu, i pretvara se u noćnu moru, postepeno postaje jedan od onih košmara iz kojih se budite da biste otkrili da je krevet oko vas potpuno mokar, da vas neko stvarno drma i viče iz sveg glasa i da je taj zagušljivi miris dima zaista smrad vaše zapaljene kuće.

Na stazi ispred nas ugledali smo mladu kozu, vezanu konopcem, sa zvončetom oko vrata. Putem ju je protiv njene volje vukao drugi čuvar. Mi smo ih slepo pratili. Koza je s oklevanjem kaskala, a zatim je, iznenada, posle nekoliko metara očigledno počeo da je obuzima veliki strah pa je ukopala prednje noge u zemlju, spustila glavu, očajnički se borila protiv zategnutog konopca i glasno meketala. Čuvar je grubo povukao konopac i udario kozu po zadnjim nogama snopom granja koji je nosio u drugoj ruci. Koza je najzad ponovo krenula i kaskala još nekoliko metara, gotovo obeznanjena od užasa. Koliko smo mi shvatili, koza nije videla ni čula ništa što bi je toliko uplašilo, međutim, ko zna šta je nanjušila na mestu ka kojem smo se svi zajedno kretali.

Kao da nismo bili već dovoljno potišteni i nerasploženi, dočekalo nas je još jedno, potpuno neočekivano iznenađenje. Na jednoj čistini naišli smo na betonski krug na zemlji. Imao je prečnik oko šest metara i nacrtane dve paralelne crne pruge. Pod pravim uglom u odnosu na njih bila je ispisana još jedna crna linija koja je povezivala njihove središnje tačke. Tek posle nekoliko trenutaka

shvatili smo da je u pitanju dobro poznati simbol, tačnije slovo „H“. Taj krug je zapravo bio heliodrom. Izgleda da su ljudi dolazili helikopterima da vide šta će se dogoditi s tom kozom.

Umorni i zbunjeni, nastavili smo da hodamo, usput pokušavajući da smislimo razne besmislice kojima možemo glasno i histerično da se smejemo kako bismo zabašurili osećaj da nas sve vreme vode prema nečemu što će nas uništiti.

Od heliodroma je vodila još uređenija staza. Bila je široka nekoliko metara i s obe strane je imala čvrstu drvenu metar visoku ogradu. Pratili smo je još nekoliko stotina metara dok najzad nismo stigli do široke jaruge duboke oko tri metra. Tu nas je dočekao neverovatan prizor.

S naše leve strane nalazila se neka vrsta bine. Nekoliko redova klupa od sunca i kiše štiti je drveni krov. U prednjem delu bine za ogradu su bila privezana dva kraja dugačkog, plavog, najlonskog konopca koji je bio sproveden sve do jaruge, a zatim ostavljen da visi preko čekrka obešenog o granu jednog niskog, povijenog drveta. Za taj viseći deo bila je pričvršćena mala gvozdена kuka.

Oko drveta smo videli šest velikih, prljavosivih guštera-zmajeva, opijenih vrelim sunčevim zracima i zadahom truleži.

Najveći od njih je sigurno imao oko tri metra.

Isprva je bilo veoma teško proceniti njihovu veličinu. Nismo još prišli dovoljno blizu, a svetlost je bila previše mutna i siva da bismo ih jasno videli. Pritom, naše oči jednostavno nisu navikle da povežu oblik guštera s nečim te veličine.

Neko vreme sam ih posmatrao širom otvorenih usta, a onda sam shvatio da me Mark vuče za ruku. Okrenuo sam se. S druge strane ograde prilazio nam je veliki zmaj.

Pojavio se iz žbunja, nesumnjivo privučen instinktom ili saznanjem da dolazak ljudi za njega znači da će dobiti hranu. Kasnije smo saznali da se grupa zmajeva koju smo videli u jaruzi retko udaljava odatle, i da uglavnom ne rade ništa osim što leže i čekaju da ih nahrane.

Zmajoliki gušter se gegao prema nama, agresivno trupkajući nogama, prvo prednjom levom i zadnjom desnom, a zatim suprotnim udovima. Svoju ogromnu težinu nosio je lako i žustro, a pritom

se i blago njihao kao da želi da nas zaplaši. Palacao je dugačkim, bledim, račvastim jezikom pokušavajući da u vazduhu nanjuši zadah mrtvih tela.

Stigao je do dalje ivice ograde i počeo nervozno da se šeta napred-nazad, kao da čeka da se nešto desi. Mahao je teškim repom povlačeći ga po prašnjavoj zemlji. Gruba koža prekrivena krljuštima visila mu je pomalo labavo preko tela, nalik na verižnjaču, a iza njegovog duguljastog, pretećeg lica stvarala je grupe nabora poput kapuljače. Noge su mu bile debele i mišićave, a završavale su se kandžama kakve biste pre očekivali na nogama nekog starinskog stola.

Taj stvor je bio samo jedan veliki reptil, a opet je bio gotovo nestvarno masivan. Kad je podigao glavu preko ograde i okrenuo se na drugu stranu, prosto sam se upitao kako to izvodi i da li je u sve to uključena i nekakva crna magija.

U tom trenutku, jedna grupa turista krenula je stazom prema nama. Bili su veseli i raspoloženi. Želeli su da vide šta se dešava. Gledajte, eno jednog od onih zmajeva! Opa, to je jedan poveći! Momak baš gadno izgleda!

A tek će se desiti ono najgore.

Na pristojnoj razdaljini od bine počeli su da kolju kozu. Dvojica čuvara držala su nesrećno stvorenje koje se otimalo i meketalo na zemlji. Vrat su joj položili na granu i mačetom joj presekli grkljan. Brzo su prineli gomilu granja i lišća da bi sprečili veliko izlivanje krvi. Kozi je trebalo nekoliko minuta da umre.

Kad je izdahnula, odsekli su zadnju nogu za zmaja iza ograde, a zatim ostatak tela pričvrstili za kuku na plavom najlonskom kanapu. On se još neko vreme njihao na povetarcu kad su ga gurnuli prema zmajevima u jarku.

Zmajevi su neko vreme bili samo delimično zainteresovani. Videlo se da su dobro uhranjeni i pospani. Najzad je jedan ustao, prišao obešenoj lešini i polako počeo da joj kida mekani stomak. Iz kože je ispala velika gomila iznutrica i sručila se zmaju na glavu. Neko vreme je tu i ostala, blago se pušeći. Zmaj kao da je na trenutak izgubio dalje interesovanje.

Drugi zmaj se uspravio i približio. Onjušio je vazduh i obliznuo se, a onda je počeo da jede kozine iznutrice s glave prvog zmaja,

sve dok ih prva zver nije otresla kako bi prigrabila deo i za sebe. Pri prvom ugrizu iz blistavih, sivih creva procurila je gusta, zelenkasta tečnost i, kako je obrok tekao dalje, glave oba zmaja bile su potpuno natopljene njom.

„Bože, Polin, kako ovo uveličava“, rekao je čovek koji je stajao pored mene i posmatrao scenu kroz dvogled. „Sve je mnogo veće nego što jeste. Znaš, s ovim stvarno vidiš sve kako treba.“ Dodao je dvogled svojoj ženi.

„O, stvarno lepo uveličava!“ – uzviknula je ona.

„To je zaista odličan dvogled, Polin. A nije ni mnogo težak.“

Ostali iz grupe su se okupili oko njih.

„Mogu li da pogledam? Čije je to?“

„Gospode bože! Huarda bi ovo oduševilo!“

„Al? Al, pogledaj ovaj dvogled. Vidi kako je težak!“

Baš kad sam dobronamerno pretpostavio da oni ceo taj razgovor vode samo da bi skrenuli pažnju, da ne bi morali i stvarno da gledaju paklenu predstavu u jami, žena koja je trenutno držala dvogled iznenada je razdragano uzviknula: „Njam, njam, njam! Sve su pojeli! Kakav apetit! A sada njuškaju kao da hoće i nas da smažu!“

„Verovatno žele nešto svežije meso“, promumlao je njen muž. „Živo, još na nogama!“

Zapravo je protekao još čitav sat dok nisu nestali i poslednji delovi koze, ali do tada je društvo ćaskajući već krenulo natrag u selo. Pre nego što su nam okrenuli leđa, jedna usamljena Engleskinja nam je priznala da je zmajevi nimalo ne zanimaju. „Dopada mi se priroda ovde“, rekla je. „Zmajevi su tu samo dodatak. A, naravno, sa svim tim žicama, kozama i turistima, ovo mi više liči na neku komediju nego na pravu stvar. Kad biste sami hodali šumom i naišli na nekog od njih, to bi verovatno bilo sasvim drugačije, ali ovako me podseća na lutkarsko pozorište.“

Kad su i poslednji turisti otišli, čuvar nam je rekao da, ako želimo, možemo da se spustimo u jarugu i izbliza vidimo zmajeve. Pratili smo ga kao omađijani. S nama su išla još dvojica čuvara naoružana dugačkim motkama koje su se na kraju račvale u obliku slova „Y“. Njima su hvatali zmajeve za vrat i gurali ih kad bi prišli preblizu ili postali agresivni.

Uspentrali smo se na brdašce, prošli kroz ogradu, a zatim i spustili u jarugu, previše uplašeni da bismo razmišljali o tome šta radimo, i ja sam se za nekoliko minuta našao na samo metar od najvećeg zmaja. Pogledao me je bez previše interesovanja pošto je već imao sasvim dovoljno hrane. Iz otvorenih čeljusti mu je visio kozin drob, a lice mu se sijalo od krvi i pljuvačke. Unutrašnjost usta mu je bila bleđa i ružičasta, a njegov vreli dah toliko nas je snažno zapahnuo da su nam oči, koje su nas već pekale od zagušljivog vazduha u jaruzi, zasuzile. Samo što nismo popadali u nesvest.

Od one koze koju smo pratili dok se teturala stazom i meketala nije ostalo ništa osim jedne krvave noge, obešene za članak o kuku na plavom najlonskom konopcu. Samo je još jedan zmaj pokazivao interesovanje za nju i lenjo je žvakao butne mišiće. Onda je zgrabio celu nogu i pokušao da je snažnim zabačajima glave skine s kuke, ali je njena zglobova kost bila dobro pričvršćena. Onda je, potpuno neverovatno, zmaj veoma polako počeo da guta celu nogu. Vukao ju je, cimao i pritom se okretao, a sve veći deo noge mu je klizio niz grlo. Na kraju su mu iz usta virili samo kopito i kuka. Posle nekog vremena, zmaj je odustao od borbe, jednostavno legao na zemlju i ostao ukočen u tom stavu najmanje deset minuta, dok najzad jedan čuvar nije prišao i mačetom odsekao meso s kuke. Tako je i poslednje parče koze nestalo u gušterovim čeljustima, gde će se kosti, papci, rogovi i meso polako razložiti pomoću enzima sistema organa za varenje zmaja s Komoda.

Jedva smo čekali da odemo odatle.

Za ručak su nam izneli jednu od naše preostale tri kokoške, ali nismo bili baš raspoloženi za jelo. Bezvoljno smo sedeli i ćutke prevrtali mršave komadiće po tanjiru.

Posle podne smo čamcem otišli do sela Komodo gde smo upoznali jedinu osobu na svetu za koju se zna da je preživela napad zmaja. Ogromni gušter je krenuo prema ženi dok je radila u polju i do trenutka kad su komšije čule njene krike i napujdale pse da je spasu i oteraju stvorenje, noga joj je bila gotovo raskomadana. Na hirurškom odeljenju na Baliju uspeli su da je spasu od amputacije i žena se nekim čudom izborila protiv infekcije i preživela, iako joj je noga ostala gotovo neupotrebljiva. Ispričali su nam i kako je na

susednom ostrvu Rinka zmaj zgrabio jednog četvorogodišnjaka dok se igrao ispred kuće. Zato se grade uglavnom samo sojenice. Na ovim ostrvima čak ni mrtvi nisu bezbedni i moraju da ih sahranjuju tako što gomilaju oštro kamenje na grobovima.

Uprkos mom racionalnom zapadnjačkom intelektu i obrazovanju, na trenutak me je obuzeo sujeverni osećaj da živim u svetu kojim vlada neki zločesti i izopačeni bog, i to je obeležilo moj pogled na sve što sam video tog popodneva – čak i na kokosove orahe. Seljani su nam prodali nekoliko oraha i otvorili ih za nas. To su gotovo savršeni plodovi. Prvo probušite rupu i popijete mleko, a zatim mačetom presećete orah i skinete deo ljuske koja onda predstavlja savršenu alatku za guljenje mesa kokosa. Opet mi je pala na pamet priroda tog boga koji je stvorio tako savršen plod za dobrobit ljudskih bića, a zatim ga obesio na šest metara iznad njihovih glava, i to na drvo bez grana.

Smislio sam dobar štos, baš da vidim kako će se snaći. Opa! Pronašli su način da se popnu na drvo. Mislio sam da neće umeti. Dobro, da vidimo kako će da otvore tu stvar. Hmm, znači sad umeju i da tope čelik? U redu, dosta sam bio nežan prema njima: sledeći put kad se popnu uz to drvo, u podnožju će ih čekati zmaj.

Izgleda da ga je cela ona situacija s jabukom potresla mnogo više nego što sam mislio.

Seo sam na plažu kraj mangrova i posmatrao tiho komešanje mora. Neke ribe su iskakale na plažu i praćakajući se išle ka drveću, što mi se učinilo kao veoma čudno ponašanje za ribe, ali ko sam ja da im sudim. Bio sam prilično ljut na vlastitu vrstu pa nije baš bilo na mestu da se mrštim i na druge. Ako im to pruža zadovoljstvo, ribe mogu da se igraju u drveću koliko god žele, dok god ne pokušavaju da se opravdaju ili ne počnu da se žale jedna drugoj da ih je neki zločesti bog naterao da se igraju u drveću.

A na vlastitu vrstu sam bio ljut jer pretpostavljamo da jasno razlikujemo ono što nazivamo dobrim i ono što nazivamo zlim. Slike onoga što zovemo zlo nalazimo svuda izvan sebe samih, u stvorenjima koja ništa o tome ne znaju, samo da bismo mogli da ih optužimo za nedela i, s druge strane, da bismo se mi lično osećali dobro. A ako nas njihovo ponašanje već samo po sebi dovoljno ne

revoltira, podstaći ćemo ih kozom. Ta stvorenja ne žele tu kozu. Ona im nije potrebna. Da su je htela, sama bi je pronašla. Od svih stvari koje se potom dešavaju s kozom jedino što zaista revoltira jesu naši postupci.

Zašto onda ništa nismo rekli? Na primer: „Nemojte da ubijete kozu.“

Za to postoji više mogućih razloga:

– Da kozu nisu ubili za nas, ubili bi je za nekog drugog, na primer za grupu američkih turista.

– Nismo shvatili šta se tačno dešava dok nije bilo prekasno da to sprečimo.

– Ta koza svejedno nije vodila baš lep život. Posebno ne danas.

– Verovatno bi je se kasnije dočepao neki drugi zmaj.

– Da to nije bila koza, zmajevi bi se gostili nečim drugim, na primer nekim jelenom.

– Mi izveštavamo o tom događaju za ovu knjigu i za BBC. Važno je da doživimo kompletno iskustvo kako bi ljudi do detalja saznali šta se sve ovde događa. Za to vredi žrtvovati kozu.

– Bili smo suviše pristojni da bismo rekli: „Molimo vas, nemojte ubiti tu kozu zbog nas“.

– Bili smo bedna, proračunata, kukavička govanca.

Sjajna stvar u vezi s činjenicom da smo jedina vrsta koja ume da razlikuje dobro i zlo jeste to što možemo usput da izmišljamo pravila za sebe.

Ribe su i dalje bezbrižno skakale ka drvetu. Bile su dugačke sedam-osam centimetara, smeđe i crne, s malim iskolačenim i neznatno razmaknutim očima na vrhu glave. Skakutale su koristeći peraja kao oslonac.

„To su glavoči blatari“, rekao je Mark koji je baš tada naišao. Sagnuo se da ih pogleda.

„Zašto idu prema drvetu?“ – upitao sam.

„Moglo bi se reći da eksperimentišu“, odgovorio mi je Mark. „Ako zaključe da im je bolje da žive na zemlji nego u vodi, s vremenom će, zahvaljujući evoluciji, možda i odlučiti da ostanu na kopnu. One trenutno upijaju određenu količinu kiseonika kroz kožu,

ali s vremena na vreme moraju da se vrte u more kako bi napunile usta vodom koju će onda obraditi škrigama. Međutim, to može da se promeni. Dešavalo se i ranije.“

„Kako to misliš?“

„Pa najverovatnije je sav život na ovoj planeti i nastao u okeanima, a morska stvorenja su migrirala na kopno u potrazi za novim staništima. Na primer, jedna riba koja je postojala pre oko trista pedeset miliona godina verovatno je bila neka vrsta glavoča. Ona je izlazila na zemlju odbacujući se perajima. Moguće je da je upravo ona predak svih kičmenjaka koji danas žive na kopnu.“

„Stvarno? Kako se zvala?“

„Mislim da tada nije imala nikakvo ime.“

„To znači da smo i mi pre oko trista pedeset miliona godina bili ta riba?“

„Sasvim moguće.“

„Kroz trista pedeset miliona godina jedan od potomaka ovih riba mogao bi da sedi na ovoj istoj plaži s foto-aparatom oko vrata i posmatra druge ribe kako iskaču iz mora?“

„Ne znam. Razmišljanje o tome prepuštam piscima naučne fantastike. Zoolozi mogu da tumače samo ono što se već desilo.“

Odjednom sam se osetio strašno *staro*. Posmatrao sam jednog glavoča kako skakuće i odjednom sam osetio nešto što mi je ličilo na predivni, beznadežni, beskrajni i naivni optimizam. Tu ribu čeka užasno, užasno, užasno dugačak put. Nadao sam se da će kroz trista pedeset miliona godina neki od njenih potomaka zaista sedeti ovde s foto-aparatom oko vrata. To bi nekako učinilo čitavo to putovanje vrednim truda. Nadao sam se da će tada jasnije razumeti sebe u odnosu na svet u kojem živi. Nadao sam se da neće spasti na to da od drugih živih bića pravi horor cirkuske predstave ne bi li im osigurao opstanak. I ako tada neko pokuša da nahrani dalekog potomka zmaja dalekim potomkom kože da bi zabavio gledaoce, nadao sam se da će daleki potomak ove ribe osetiti da tu nešto nije u redu.

Nadao sam se i da neće biti prevelika kukavica da to i kaže.

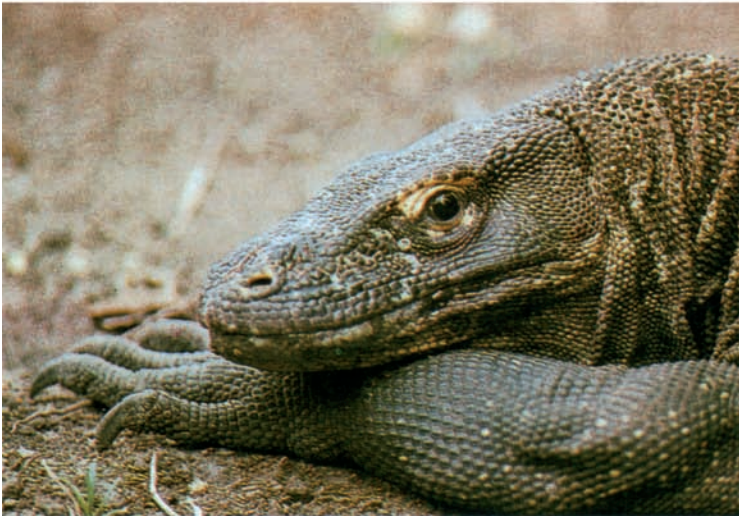
Četiri kokoške u nekvarljivom obliku posmatraju nas s dubokom i užasnom sumnjom koju nikako ne možemo da opovrgnemo

Kokoška koju nismo uspeli da pojedemo i razlog za to

Komodski zmaj koristi jezik za njuškanje vazduha. Moguće je da je nekadašnjim nervoznim istraživačima taj jezik ličio na plamen, pa su bežali pre nego što bi uspeli bolje da ga pogledaju.

Iako ne bljuje pravu vatru, komodski zmaj ima najgori zadah od svih poznatih bića, pa je teško odupreti se iskušenju da se što pre udaljite od njega.

Planinski gorila sa srebrnim leđima

Uvreženo je verovanje da samo vođa grupe gorila dobija sede dlake na leđima jer na njemu leži sva odgovornost za porodicu, ali istina je da većina mužjaka posedi pošto dostigne zrelost.

Kakapo, najveći i najdeblji papagaj na svetu, uopšte ne ume da leti. Ralf, kakapo označen serijskim brojem 8-44263, jedan je od kakapoa prenetih sa Stjuartovog na Bakalarsko ostrvo.

Kakapo Ralf grize prst Arapina, tragača za kakapoima, jer ga to smiruje.

Daglas pokušava da slika žbun iznutra

Šume Mauricijusa, nekada dom istrebljene ptice dodo, danas su i same na ivici istrebljenja.